

De wet van 1 juli 1974 betreffende de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding *

Carl De Busschere

Aspirant N.F.W.O., Rechtsfaculteit K.U.L.

A. ECHTSCHIEDING OP GROND VAN FEITELIJKE SCHEIDING (artikel 232, 1e al. B.W.).

1. Ratio legis

Door de invoering van de echtscheiding van 1 juli 1974 kan thans de echtscheiding toegestaan worden op grond van een feitelijke scheiding van meer dan tien jaar. De echtscheidingswet van 1 juli 1974 berust op de volgende grondgedachte: het is beter dat duurzaam ontworichte huwelijken ontbonden worden, dan dat langdurige feitelijke scheidingen blijven aanslepen. Feitelijke scheidingen geven immers meestal aanleiding tot onregelmatige situaties, zoals konkubinaat en onwettige afstamming. Het huwelijk van feitelijk gescheiden echtgenoten tussen wie iedere kans op verzoening onbestaande is geworden, moet kunnen ontbonden worden.

2. Draagwijdte

Deze wet houdt enkele belangrijke innovaties in op de tot dan toe geldende principes van het Belgisch echtscheidingsrecht. De nieuwe echtscheidingswet heeft ten gevolge dat, voor de eerste maal, de echtscheiding *opgedrongen* kan worden aan een echtgenoot aan wie geen fout of tekortkoming kan verweten worden. Hiertoe is wel vereist dat er geen redelijke kans op verzoening tussen de echtgenoten meer bestaat.

De huwelijksband is dus nogmaals versoepeld. Het huwelijk mag ontbonden worden wanneer het geen inhoud meer heeft. De wetgever heeft blijk gegeven van realisme — de nadelen van de langdurige feitelijke scheidingen kunnen niet miskend worden — maar hij heeft meteen ook *het huwelijk gevaloriseerd*. De echtscheidingswet van 1 juli 1974 houdt immers de bevestiging in dat *de levensgemeenschap tussen de echtgenoten* de essentie van het huwelijk vormt. Er wordt een grotere waarde gehecht aan *het in liefde verenigd gezin binnen het kader van het huwelijk*.

* Inleidende uiteenzetting bij het preadvies over 'Echtscheiding op grond van feitelijke scheiding', voorgebracht op de studiedag over het Hervormd echtscheidingsrecht in België, te Brussel op 24 april 1976.

De preadviezen verschijnen gebundeld in boekvorm.

Er wordt gewezen op de wijzigingen ten gevolge van het hervormde huwelijksvermogenrecht (Wet van 14 juli 1976, Staatsbl. 18 september 1976, 11.697).

3. Scheiding van tafel en bed

Bij de analyse van de echtscheidingswet van 1 juli 1974 kan vooreerst vastgesteld worden dat de scheiding van tafel en bed *niet* kan toegestaan worden op grond van een feitelijke scheiding tussen de echtgenoten. Dit kan besloten worden uit verscheidene tekstargumenten. Het valt te betreuren dat de wetgever, zonder bespreking of discussie, het parallelisme tussen de echtscheiding en scheiding van tafel en bed, wat de gronden betreft, niet heeft behouden.

4. Het schuld criterium

Er dient een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen de echtscheiding op grond van een vrijwillige feitelijke scheiding en de echtscheiding op grond van een feitelijke scheiding die het gevolg is van de geestesziekte van de echtgenoot-verweerder. *Het schuld criterium* beheerst immers enkele gevolgen van de echtscheiding op grond van een vrijwillige feitelijke scheiding ; de schuldidee is daarentegen geweerd bij de echtscheiding op grond van een feitelijke scheiding die het gevolg is van de geestesziekte van een echtgenoot.

5. Voorwaarden

De echtscheiding op grond van een vrijwillige feitelijke scheiding kan slechts toegestaan worden indien *drie voorwaarden* vervuld zijn.

Er wordt vooreerst vereist dat de echtgenoten gedurende meer dan tien jaar feitelijk gescheiden hebben geleefd. In mijn verslag heb ik verduidelijkt welke betekenis het begrip feitelijke scheiding heeft, hoe de termijn van de feitelijke scheiding dient berekend te worden, en hoe het bewijs van de vervulling van deze voorwaarde mag geleverd worden.

Er wordt, ten tweede, vereist dat het huwelijk duurzaam is ontworicht. Deze voorwaarde verleent aan de rechter een soevereine appreciatiebevoegdheid om te oordelen of er geen redelijke kans op verzoening tussen de echtgenoten meer bestaat. De rechter is niet gebonden door de zienswijze en verklaringen van de eiser en, desgevallend, van de verweerder, dienaangaande.

De derde voorwaarde is het niet verslechteren, op een gevoelige wijze, van de materiële toestand van de minderjarige kinderen. In dit verband heb ik in mijn verslag erop gewezen dat het betreurenswaardig is dat de wetgever nog steeds geen doeltreffende bepalingen in verband met de (laatste) echtelijke woning, en de ertoe behorende huisraad en meubels, heeft aangenomen. Iedere echtscheiding leidt immers tot een vereffening en, bij aanvaarding, tot een verdeling van de gemeenschap goederen. Ten gevolge hiervan kunnen de onschuldige echtgenoot en de kinderen gedwongen worden de woning die zij tot dan toe betrokken, te verlaten. Kortom, een echtgenoot dringt niet alleen de echtscheiding, maar meteen ook de scheiding van goederen op, waardoor de morele en materiële

toestand van de onschuldige echtgenoot en van de kinderen kan verslechteren.

6. Gevolgen

6.1. Wat de gevolgen betreft, kan gesteld worden dat de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding dezelfde *gevolgen* heeft als de echtscheiding op grond van bepaalde feiten. Hier kan opgemerkt worden dat de wetgever geen specifieke bepalingen in verband met de huwelijkswachtermijn heeft aangenomen.

6.2. De onschuldige echtgenoot heeft na echtscheiding op grond van feitelijke scheiding een *recht op levensonderhoud* dat een zuiver alimentair karakter heeft, en waarvoor enkele specifieke modaliteiten omschreven zijn in het ingevoegde artikel 307bis B.W. Deze uitkering tot levensonderhoud mag een derde gedeelte van de inkomsten van de schuldenaar te boven gaan en worden aangepast of afgeschaft al naar de wijzigingen in de behoeften en bestaansmiddelen van de partijen. Een probleem is of, en desgevallend in welke mate de artikelen 301 en 301bis B.W. betreffende de uitkering na echtscheiding toepasselijk zijn op de uitkering tot levensonderhoud na echtscheiding op grond van een vrijwillige feitelijke scheiding (art. 232, al. 1 B.W.). In mijn verslag heb ik de stelling uiteen gezet dat de modaliteiten van de uitkering na echtscheiding (artikelen 301 en 301bis B.W.) toepasselijk zijn, in de mate dat het voormelde artikel 307bis B.W. geen specifieke modaliteiten heeft vastgesteld, en dat de toepassing van een bepaalde modaliteit van de uitkering na echtscheiding strookt met de aard van de uitkering tot levensonderhoud na echtscheiding op grond van een vrijwillige feitelijke scheiding. M.i. is het adagium *lex specialis derogat generalibus* toepasselijk.

6.3. De schuldige echtgenoot verliest de *huwelijksvoordelen*. De onschuldige echtgenoot behoudt ze. Hier dient gewezen te worden op de huidige ruim verspreide notariële praktijk die de huwelijksvoordelen afhankelijk maakt van de voorwaarde dat de echtgenoten niet uit de echt of van tafel en bed gescheiden zijn bij het overlijden van een van hen. Volgens deze notariële clausules verliezen de beide echtgenoten, dus ook de eventuele onschuldige echtgenoot de huwelijksvoordelen. De vraag rijst of, ondanks deze notariële clausules, de onschuldige echtgenoot het behoud van de huwelijksvoordelen niet zou kunnen vorderen. De rechtsleer en rechtspraak zijn immers in deze zin gevestigd dat op de huwelijksvoordelen en de voormelde bedongen voorwaarde artikel 1178 B.W. van toepassing is. Dit artikel bepaalt dat de voorwaarde geacht werd vervuld te zijn, wanneer de schuldenaar die zich onder die voorwaarde verbonden heeft, zelf de vervulling ervan verhinderd heeft. Er zou dus kunnen gesteld worden dat de echtgenoot die de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding vordert, hierdoor de echtscheiding opdringt aan zijn mede-echtgenoot, en dus de vervulling van de voorwaarde verhindert, zodat de

onschuldige echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgedrongen toch de huwelijksvoordelen zou behouden.

6.4. Wettelijk is het schuld criterium alleen in de regeling van het recht op levensonderhoud en van de huwelijksvoordelen relevant. De wetgever heeft bepaald dat de eiser geacht wordt de schuldige echtgenoot te zijn. Het betreft evenwel *een wettelijk weerlegbaar vermoeden van schuld*: de rechtbank kan er anders over beslissen indien de eisende echtgenoot het bewijs levert dat de feitelijke scheiding te wijten is aan de fouten en tekortkomingen van de andere echtgenoot. De rechtbank mag oordelen dat alleen de eiser, alleen de verweerder, *of de beide echtgenoten* schuld hebben. De rechtbank mag niet beslissen dat geen van beide echtgenoten schuld treft: echtscheiding op grond van feitelijke scheiding vereist tenminste één schuldige echtgenoot.

6.5. De echtscheidingswet van 1 juli 1974 bevat een belangrijke innovatie op het gebied van de *vereffening van de gemeenschap* van goederen. De rechtbank kan, indien zij dit wegens de uitzonderlijke omstandigheden die eigen zijn aan de zaak, *billijk* acht, beslissen dat bij de vereffening van de gemeenschap geen rekening zal worden gehouden met bepaalde goederen die zijn verworven of met bepaalde schulden die zijn aangegaan sedert het tijdstip waarop de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen. De partijen kunnen een dergelijke vordering instellen, ook indien een grond van de echtscheiding op basis van bepaalde feiten in aanmerking werd genomen. Deze vordering mag ook ingesteld worden in de loop van de vereffening van de gemeenschap.

Deze bepaling heeft niet ten gevolge dat de rechtszekerheid in het gedrang komt, immers, de mogelijke beperkte retroactieve ontbinding van de gemeenschap geldt slechts in de verhouding tussen de echtgenoten, en dus niet ten aanzien van derden. In principe dient de gemeenschap van goederen trouwens vereffend te worden overeenkomstig het gemeen recht. De instrumenterende notaris dient evenwel na te gaan of het echtscheidingsvonnis of -arrest specifieke bepalingen in verband met de vereffening van de gemeenschap bevat. Een echtgenoot kan ook in de loop van de vereffening van de gemeenschap vorderen dat met bepaalde goederen of schulden geen rekening zal worden gehouden. Indien de echtgenoten desbetreffend geen overeenstemming bereiken, worden de stellingen van de partijen opgenomen in het procesverbaal van beweringen en zwaarigheden. De notaris dient alle nuttige gegevens te verzamelen, en, volgens de gegevens waarvan hij op de hoogte is, desgevallend stelling te nemen.

In mijn verslag heb ik eveneens uiteengezet dat bepaalde termen van artikel 1278 Ger. W. niet letterlijk mogen opgevat worden. De *verkregen* goederen mogen ook de geërfde goederen begripen. Met *aangegane* schulden worden ook opgelopen, quasi-delictuele schulden bedoeld. In uitzonderlijke gevallen kunnen de *bepaalde* goederen en de *bepaalde*

schulden, *alle* goederen verkregen, of *alle* schulden aangegaan sedert het begin van de feitelijke scheiding, begrijpen.

6.6. De echtscheiding op grond van feitelijke scheiding houdt eveneens enkele specifieke gevolgen in op het gebied van het afstammingsrecht, de ouderlijke macht, en de sociale zekerheid.

B. ECHTSCHEIDING OP GROND VAN EEN FEITELIJKE SCHEIDING DIE HET GEVOLG IS VAN DE TOESTAND VAN KRANKZINNIGHEID OF DIEPE GEESTESGESTOORDHEID (art. 232, 2e al. B.W.).

7. Voorwaarden

De echtscheiding kan ook toegestaan worden indien de feitelijke scheiding van meer dan tien jaar het gevolg is van de toestand van krankzinnigheid of diepe geestesgestoordheid waarin de andere echtgenoot verkeert. Hiertoe dienen de drie voormelde *voorwaarden* van de echtscheiding op grond van een 'gewone' feitelijke scheiding vervuld te zijn. Daarenboven wordt vereist dat de feitelijke scheiding het *gevolg* is van de toestand van krankzinnigheid of van diepe geestesgestoordheid waarin de andere echtgenoot zich bevindt.

De geesteszieke echtgenoot kan alleen verweerder zijn, en enkel in een procedure van echtscheiding op deze grond (art. 232, al. 2 B.W.). De wetgever heeft deze beperkte uitzondering op het gemeenrecht aangenomen omdat hij van oordeel was dat begrip diende opgebracht te worden voor de beklagenswaardige toestand waarin de geestesgezonde echtgenoot zich bevindt ten gevolge van de ernstige geestesziekte van zijn mede-echtgenoot.

8. De toestand van krankzinnigheid of diepe geestesgestoordheid

De begrippen «krankzinnigheid» en «diepe geestesgestoordheid» wijzen erop dat het om *zeer ernstige gevallen* moet gaan. Uit de voorgestelde tekst werd trouwens de term «zwakzinnigheid» verwijderd omdat deze toestand niet zwaarwichtig genoeg werd geacht om de ontbinding van het huwelijk door echtscheiding te wettigen.

De echtscheiding op grond van feitelijke scheiding zal dus *niet* toegestaan kunnen worden, op grond van art. 232, al. 1 B.W., indien de geesteszieke niet over een voldoende onderscheidingsvermogen beschikt, en op grond van art. 232, al. 2 B.W., indien de geesteszieke zich niet bevindt in een toestand van krankzinnigheid of diepe geestesgestoordheid.

De rechter dient steeds in concreto te oordelen of de verweerder in de bovenomschreven geesteszieke toestand verkeert. Zijn oordeel mag *niet uitsluitend* berusten op de omstandigheid dat de echtgenoot onderworpen

is aan een bepaald beschermingsstatuut, omdat de onbekwaamverklaring, kollokatie, sekwestratie en internering, ofwel volgens de letter van de wet, ofwel volgens de jurisprudentiële praktijk, ook toegepast worden op zwakzinnigen en geesteszwakken. Het vermoeden juris tantum van krankzinnigheid, afgeleid uit de kollokatie of sekwestratie, is, in het kader van deze echtscheidingsgrond, een onvoldoende bewijs van de vereiste geestesziekte. Daarenboven blijkt dat in de praktijk, in bepaalde, wellicht uitzonderlijke, gevallen het onderscheid tussen bijvoorbeeld krankzinnigheid, zwakzinnigheid of karakteriële gestoordheid, niet gemaakt wordt, of dat er tegenstrijdige zienswijzen bestaan.

9. De vertegenwoordiging van de geesteszieke

De wetgever heeft bepaald wie de geesteszieke *vertegenwoordigt* in een dergelijke echtscheidingsprocedure. De voorzitter van de rechtbank duidt een beheerder ad hoc aan, indien de geesteszieke geen vertegenwoordiger heeft, of indien er belangentegenstelling bestaat. Er dient dus geen voogd ad hoc door de familieraad aangesteld te worden.

De bevoegdheid van de vertegenwoordiger werd niet wettelijk omschreven. In mijn verslag heb ik uiteengezet welke zijn bevoegdheid is tijdens en na de echtscheidingsprocedure.

Hierbij rijzen enkele specifieke problemen in verband met de aanvaarding van de gemeenschap (art. 1463 B.W.) en in verband met de wijze van verdeling van de gemeenschap. Aldus heb ik gesteld dat, indien de geesteszieke niet onderworpen is aan een specifiek beschermingsstatuut, de verdeling van de gemeenschap tot stand dient te komen op de wijze van een gerechtelijke verdeling. Volgens de Koninklijke Commissaris voor de Gerechtelijke Hervorming, Stafhouder Van Reepinghen, moet deze weg gevolgd worden wanneer een der mede-eigenaars gesekwestreerd is, en geen bijzondere voorlopige bewindvoerder is aangesteld geworden.

C. PROCEDURALE BEPALINGEN

10. In het algemeen kan gesteld worden dat de *procedure* van de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding, die al of niet het gevolg is van de geestesziekte van de echtgenoot, verloopt zoals bij echtscheiding op grond van bepaalde feiten. De wetgever heeft nochtans enkele specifieke procedurale bepalingen ingevoerd.

1° In het echtscheidingsvonnis of -arrest dient melding gemaakt te worden van het tijdstip waarop de feitelijke scheiding een aanvang heeft genomen. Dit tijdstip is relevant in het afstammingsrecht en huwelijksvermogensrecht.

2° Het bewijs van de feitelijke scheiding van meer dan tien jaar mag met alle rechtsmiddelen worden geleverd, met uitsluiting van betekenis en eed. Er zijn geen specifieke bewijsvoorschriften in verband met de realisatie van de andere voorwaarden.

3° en 4° Er zijn specifieke bepalingen betreffende de overschrijving van het vonnis en de kosten van het geding.

5° Er werd reeds gewezen op het gewijzigde artikel 1278 Ger. W. in verband met de mogelijke beperkte retroactieve ontbinding van de gemeenschap.

6° De wet van 10 februari 1976 voegde een artikel 1260bis in het Gerechtelijk Wetboek in. Indien de voorzitter van de rechtbank de partijen niet heeft kunnen verzoenen, verwijst hij ze naar de rechtbank. De eiser kan onmiddellijk dagvaarden voor de rechtbank.

Er dient opgemerkt te worden dat de schuld aan de feitelijke scheiding relevant is in verband met de vaststelling van de territoriaal bevoegde rechtbank (art. 628, 1° lid Ger. W. en art. 213 B.W.), en in verband met een uitkering tot levensonderhoud tijdens de procedure. Het gevaar is dat beslissingen dienaangaande de uitslag van de echtscheidingsprocedure zullen beïnvloeden.

De Wijzigingen ten gevolge van het hervormde huwelijksvermogenrecht.

11. De wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsel, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 18 september 1976, heeft onder meer de volgende wijzigingen medegebracht.

11.1. De artikelen 300 en 307 B.W. betreffende de *huwelijksvoordelen*, respectievelijk gewijzigd en ingevoegd door de wet van 1 juli 1974 betreffende de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding worden respectievelijk geheel en gedeeltelijk vervangen.

Artikel 300 B.W. bepaalt dat de echtgenoot die de echtscheiding verkrijgt, de voordelen van de contractuele erfstellingen te zijnen behoeve gedaan door de andere echtgenoot, behoudt, al waren die wederkerig bedongen en al heeft geen wederkerigheid meer plaats. Omtrent die voordelen kan na de echtscheiding en vergelijk getroffen worden. Dit artikel geldt ook in geval van echtscheiding op grond van gewone feitelijke scheiding (artikel 232, I° al. B.W.). Wanneer de echtscheiding wordt toegestaan op grond van een feitelijke scheiding die het gevolg is van een toestand van krankzinnigheid of diepe geestesgestoordheid, behoudt elke echtgenoot de voordelen van de contractuele erfstellingen te zijnen behoeve gedaan door de andere echtgenoot (artikel 307, eerste volzin, B.W.). De vertegenwoordiger van de geesteszieke kan omtrent deze voordelen geen vergelijk treffen.

Voor de beide echtgenoten geldt dat de echtscheiding niet ten gevolge heeft dat de overlevingsrechten opvorderbaar worden of dat de uitkering van het vooruitgemaakte mogelijk wordt (artikelen 1429 en 1459 B.W.).

In het nieuwe huwelijksvermogenrecht, verliest de onschuldige echtgenoot deze voordelen.

11.2. Artikel 1428 B.W. houdt in dat de echtgenoten verplicht zijn *een beschrijving en schatting* op te maken van de gemeenschappelijke roerende goederen en schulden. Deze beschrijving mag onderhands geschieden, wanneer alle belanghebbende meerderjarige partijen daarmee instemmen of, in geval er minderjarigen of onbekwamen zijn, wanneer de familierraad daarmee instemt.

In geval van echtscheiding op grond van artikel 232, 2° alinea B.W., zal desgevallend de vertegenwoordiger van de geesteszieke ervoor zorgen dat een beschrijving wordt opgemaakt. Deze beschrijving kan onderhands worden opgemaakt, slechts na instemming van de familierraad.

11.3. De wet van 14 juli 1976 heeft de mogelijkheid meegebracht van de *toewijzing bij voorrang* van een van de onroerende goederen die tot gezinswoning dient, samen met het aldaar aanwezige huisraad, en het onroerend goed dat dient voor de uitoefening van zijn beroep, samen met de roerende zaken die aldaar aanwezig zijn voor beroepsdoeleinden. Een echtgenoot kan, in de loop van de vereffeningprocedure, de toepassing van deze mogelijkheid te zijnen voordele vragen. De rechtbank beslist met inachtneming van de maatschappelijke en gezinsbelangen die erbij betrokken zijn en van de vergoedings- of vorderingsrechten van de andere echtgenoot. De rechtbank bepaalt de datum waarop de eventuele opleg opeisbaar wordt (artikelen 1446 en 1447 B.W.).

D. BESLUITEN

12. Tot besluit kan vooreerst herhaald worden dat de echtscheidingswet van 1 juli 1974 *belangrijke innovaties* inhoudt, vooral op het gebied van de principes.

1° De echtscheiding op grond van feitelijke scheiding wordt beschouwd als een oplossing voor een duurzaam ontwricht huwelijk, en niet als een civiele straf.

2° De echtscheiding kan opgedrongen worden aan een echtgenoot aan wie nochtans geen enkele fout of tekortkoming kan verweten worden. De eiser mag zelfs zijn eigen tekortkomingen en fouten inroepen.

3° De echtscheiding verliest gedeeltelijk haar persoonlijk karakter, vermits de echtscheiding op grond van art. 232, al. 2 B.W. tegen een geesteszieke kan gevorderd worden.

4° Er wordt een belangrijke uitzondering ingevoerd op de algemene regels betreffende de vereffening van de gemeenschap na echtscheiding.

5° Er is geen parallellisme meer tussen de echtscheiding en scheiding van tafel en bed, wat de gronden betreft.

Het komt ons voor dat moeilijkheden en interpretatieproblemen vooral zullen rijzen bij de regeling van de gevolgen van de echtscheiding op grond van feitelijke scheiding. Er kan herinnerd worden aan *drie voorname problemen*. Welke is de omvang van de bevoegdheid van de rechtbank in verband met de beperkte retroactieve ontbinding van de gemeenschap? Aan welke modaliteiten is de uitkering tot levensonderhoud onderworpen? Kan de onschuldige echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgedrongen, het behoud van de huwelijksvoordelen bekomen, ondanks de omstandigheid dat zij afhankelijk werden gemaakt van de voorwaarde dat de echtgenoten niet uit de echt gescheiden zijn bij het overlijden van een van hen?